

TEOLLISUUSPERINTÖ JA POHJOISMAINEN YHTEISTYÖ – KATSAUS MENNEISIIN VUOSIKYM- MENIIN

Lauri Putkonen

Suomessa teollisuushistorian tutkimuksella on pitkä ja kunniaikas perinne. Teollisuusyritykset ovat tilanneet ja julkaisseet 1900-luvun alusta lähtien teollisuushistorioita, eräät useitakin. Varsinainen teollisuusperinnön tutkimus ja varsinkin suojele tulivat kuitenkin ajankohtaiseksi vasta 1970-luvulla. Tämä toteutui kahta toisistaan poikkeavaa tietä. Varhaisen rautateollisuutemme synnyttämät ruukinympäristöt olivat jo varhain olleet historiallisen tutkimuksen kohteena. Mainittakoon vain Tekla Hultinin väitöskirja vuodelta 1896, joka käsitteli vuoritoimen historiaa Suomessa Ruotsin vallan aikana, ja Evert Laineen autonomian ajan vuoriteollisuutta käsittelevät teokset, mitkä osaltaan edesauttoivat vanhojen ruukinympäristöjen säilymistä.

TEOLLISUUSARKEOLOGIASTA TEOLLISUUSPERINNÖN VAALIMISEEN

Englannissa industrialismin perintöön kohdistui laaja kiinnostus jo 1950-luvulla. Vanhoja teollisuusympäristöjä, -rakennuksia ja -laitteita dokumentoi nopeasti kasvava joukko alasta kiinnostuneita harrastajia ja akateemisesti koulutettuja eri alojen edustajia. Michael Rix lienee ensimmäisenä nimittänyt tätä toimintaa termillä *industrial archaeology* – teollisuusarkeologia. Myöhemmin alaa tekivät tunnetuksi julkaisuissaan mm. Kenneth Hudson ja Neil Cossons. Termi

on edelleen käytössä varsinkin angloamerikkalaisessa kulttuuripiirissä, vaikka sen puutteellisuutta ja osin harhaanjohtavuutta on jatkuvasti arvosteltu.

Oli kuitenkin luontevaa, että ensimmäinen alan kansainvälinen kokous pidettiin industrialismin kehdoissa Englannin Ironbridgessä 1973. Suomalainen edustus puuttui vielä tästä kokouksesta ja pohjoismaistakin ainoastaan Ruotsi osallistui mm. Fredrik Bedoiren, Marie Nisserin ja Gunnar Sillénin panoksella. Seuraava kokous pidettiin silloisen Länsi-Saksan Bochumissa 1975, mutta suurempi merkitys erityisesti Suomen ja pohjoismaisen yhteistyön kannalta oli Ruotsin Grangärdessä 1978 pidetty kansainvälinen kokous, johon Suomestakin osallistui jo edustava joukko tutkijoita, virkamiehiä ja teollisuuden edustajia.

Vuosi 1978 oli monella tapaa merkittävä teollisuusperinnön kansainvälisen yhteistyön ja tutkimuksen kannalta. Grangärden kokouksessa perustettiin TICCIIH – The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage. Tosin järjestön nimi oli aluksi muodossa TICCIM, jossa viimeinen kirjain viittasi monumentteihin, mutta termin rajoittavuus huomattiin pian ja monumentit muuttuivat perinnöksi. Alun perin oli ollut ajatuksena muodostaa järjestöstä ICOMOSin (International Council on Monuments and Sites) alakomitea, mutta monet pitivät ICOMOSia liian viranomais- taustaisena ja halusivat painottaa uuden järjestön kokoavaa luonnetta.

Gunnar Sillén oli 1977 julkaissut teoksen *Stiga vi mot ljuset*, joka toi silloin vallinneeseen teollisuusarkeologian tutkimustraditioon selkeästi toisen, sosiaalisen näkökulman. Yhdessä Marie Nisserin kanssa 1976 toimittamassaan *Industriminnen*-kirjassa he olivat jo luoneet suuntaviivat ruotsalaiselle teollisuusperinnön tutkimukselle. Marie Nisser painotti tuolloin voimakkaasti teollisuusympäristöjen inventoinnin ja tutkimuksen merkitystä.

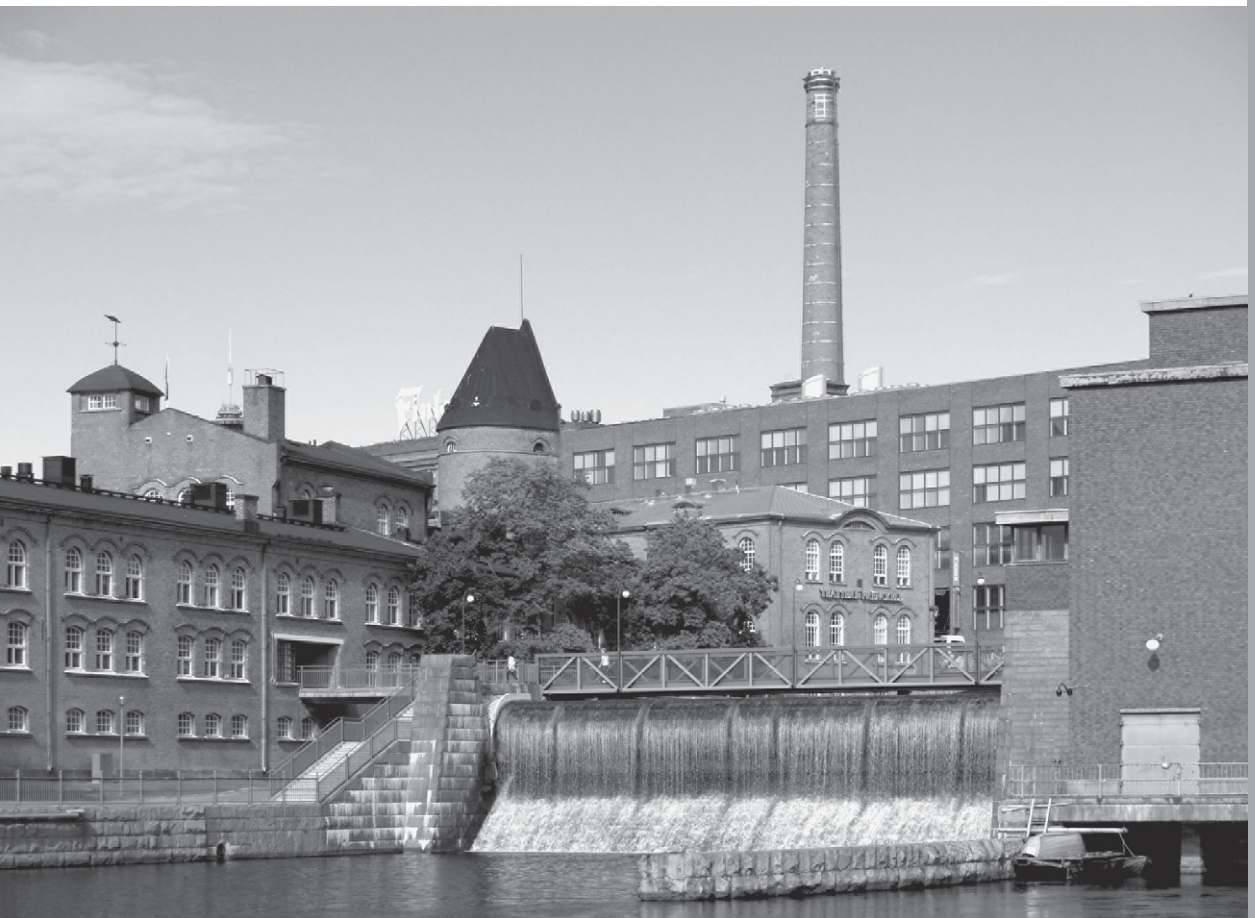
Vuonna 1978 Sven Lindqvist julkaisi käänteentekevän pamflettinsa *Gräv där du står – hur man utforskar ett jobb*. Teos sai osakseen laajan kansainvälisen huomion ja ”dig where you stand” -liike levisi nopeasti ja johti työpaikkojen historian lisääntyvään tutkimukseen. Meillä Suomessa Lindqvistin vaikutus näkyi ennen kaikkea Työväenperinnetyöryhmän ja sen julkaisukanavan *Työväenperinne – Arbetartradition* toiminnassa. Ruotsin esimerkin tavoin meilläkin syntyi työpaikoilla opintopiirejä, jotka paneutuivat oman työnsä historiaan. Tämä pohjoismainen näkökulma toi Englannissa virinneeseen liikkeeseen uuden, inhimillistä kokemusta korostavan näkökulman. Muutos ei ollut kaikilta osin vailla ristiriitoja, mikä näkyi tulevaisuuden kansainvälisissä kokouksissa.

Kuva: Lauri Putkonen.

POHJOISMAINEN YHTEISTYÖ TIIVISTYY

Jo ennen TICCIH:n perustamista pohjoismainen yhteistyö oli käynnistynyt Ruotsin Grythyttanissa 1976. Tähän kokoukseen Suomikin kutsuttiin ja mukana oli mm. Museoviraston johtoa ja tutkijoita. Osaltaan tähän virkamiespainotteiseen osallistumiseen vaikutti Ruotsin museoviraston, Riksantikvarieämbetetin johtava rooli kokousjärjestelyissä. Kokouksen teemat keskittyivät teollisuusperinnön hoitoon, dokumentointiin ja tutkimukseen.

Grythyttanin ja Grangården kokoukset johtivat paitsi pohjoismaisen yhteistyön järjestäytymiseen myös suomalaisen yhteistyön syntyyn. Suomessa syntyi epävirallinen TICCIH-työryhmä, jonka jäsenet liittyivät kansainväliseen järjestöön niin ikään epävirallisen TICCIH-Nordenin kautta. TICCIH-Norden oli Pohjoismaiden yhteinen

sihteeristö, joka piti yllä TICCIH:n jäsenluetteloa ja toimi tiedonvälityksen keskuksena. Suomen TICCIH-työryhmä kokosi ympärilleen tutkijoita, viranomaisia, teollisuuden ja tekniikan museoiden edustajia sekä myöhemmin myös teollisuuspaikkakuntien edustajia. Jo alusta alkaen yhteistyötä oli sekä Työväenperinneyöryhmän, Tekniikan Historian Seuran että teollisuuden edustajien kanssa.

Suomalaiset vastasivat toisen pohjoismaisen kokouksen järjestelyistä vuonna 1982, jolloin Tampereelle kutsuttiin edustajat Ruotsista, Norjasta ja Tanskasta. Suomesta kokoukseen osallistui laajasti myös museoiden edustajia. Tampereella luotiin suuntaviivat tulevalle yhteistyölle, joka käynnistyi vilkkaasti. Jo seuraavana vuonna kokoonnuttiin Tanskassa ja vuonna 1986 Norjassa. Tuossa välissä Suomen

TICCIH-työryhmäkin virallisti toimintansa, kun se 1985 järjestäytyi yhdistykseksi nimeltä Teollisuusperinneyhdistys – Industriminnesförningen.

1980-luvun pohjoismaisia kokouksia voi luonnehtia innostaviksi, uutta ja vielä tutkimatonta aihetta monipuolisesti luotaviksi tapahtumiksi. Yhteistyön veturina toimi paljolti Ruotsi ja erityisesti viime vuonna edesmennyt Marie Nisser. Hänen määrätietoinen panoksensa teollisuusperinnön käsitteen täsmentäjänä oli huomattava. Norjalaisten näkemys painottui ehkä muita maita enemmän teollisuusmuseoiden perustamiseen ja esittelyyn. Tanskan ja Suomenkin kiinnostus suuntautui enemmän teollisuusympäristöihin ja -arkkitehtuuriin. Suomessa ehkä muitakin ajankohtaisempi teollisuuden rakennemuutos näkyi teollisuusrakennusten ja -ympäristöjen uskäytön pohdiskeluna.

Kuva: Lauri Putkonen.

Yhteisenä tiedotuskanavana toimi pitkään ruotsalaisten julkaisema *Teknik & Kultur* -lehti, jonka toimittamiseen muutkin Pohjoismaat osallistuivat. Yhteistyön hedelmällisin anti osui vuoteen 1990, jolloin julkaistiin yhteinen lehti teemanaan *National Landmarks of the Industrial Heritage of International Significance in Scandinavia*. Taustana oli TICCIH:n kansainvälisissä kokouksissa ilmennyt tarve esitellä maailmanperinnön industrialistista osa-alueita. On muistettava, että tuolloin UNESCO:n vuonna 1972 perustamassa maailmanperintöluettelossa ei ollut ainoatakaan teollisuuskohdetta.

Kansainvälinen ICOMOS oli lähestynyt TICCIH:tä, jotta tämä laatisi ehdotuksen mahdollisista teollisen perinnön kansainvälisesti merkittävistä kohteista. Pohjoismailla oli Marie Nisserin johdolla näkyvä panos tässä työssä ja *Teknik & Kulturin* teemanumero antoi kansainväliselle keskustelulle tukevan pohjan. Jokaisesta maasta valittiin kansallisella tasolla viisi esiteltävää kohdetta. Suomesta tulivat valituiksi Pohjan pitäjän ruukkiympäristöt Fiskars ja Billnäs, Tampereen Tammerkosken teollisuusmaisema, Suomenlinnan telakka, Verlan pahvitehdas ja puuhiomo sekä Sunilan selluloosatehdas. Suomen osalta maailmanperintösopimus astui voimaan 1987 ja ensimmäisinä kohteina luetteloon liitettiin 1991 Vanha Rauma ja Suomenlinna, joista jälkimmäiseen liittyi keskeisenä ytimenä edellä mainittu telakka. Verla liitettiin maailmanperintöluetteloon 1996, ja se oli tuolloin ensimmäinen sopimukseen piiriin otettu teollisuusympäristö.

Toinen merkittävä, osin edelliseen liittynyt yhteistyöhanke oli Jan Hultin ja Bengt Nyströmin 1992 toimittama kirja *Technology & Industry – A Nordic Heritage*, johon edellä mainittujen pohjoismaisten teollisuusmonumenttien ja -ympäristöjen lisäksi sisältyi kustakin Pohjoismaasta katsaus teknologian historiaa. Suomen osalta tästä vastasi Timo Myllyntaus. Suomalaisen teollisuusperinnön suojelusta kirjoitti allekirjoittaneen lisäksi

Elias Härö. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun pohjoismaainen teollisuusperintö ja teknologian historia tehtiin laajalti tunnetuksi kansainväliselle lukijakunnalle. Teos esiteltiin näytävästi SHOTin (The Society for the History of Technology) kansainvälisessä kokouksessa Uppsalassa elokuussa 1992.

KOULUTUKSEN YHTEISTYÖ

Pohjoismaisissa kokouksissa tuli toistuvasti esille koulutuksen merkitys, sillä teollisuusperinteen tutkimus ja vaaliminen oli mitä selkeimmin luonteeltaan monialaista toimintaa, mikä näkyi myös kokousten osanotajien ammatillisessa ja opillisessa kirjossa.

Asiaa oli sivuttu jo 1989 Kotkassa pidetyssä kokouksessa, jonka teemana oli *Teollisuusympäristöjen muutos*. Mukana oli ensimmäistä kertaa Pohjoismaiden lisäksi myös Baltian maiden edustus, joka oli vaatimatonta avaus tähän pohjoismaisenkin yhteistyön kannalta merkittävään suuntaan. Vuonna 1991 suomalaiset kutsuivat koolle Strömforsin ruukkiin pohjoismaisen kokouksen, jonka pääasiallinen sisältö keskittyi koulutuksen järjestämiseen. Pitkälti juuri suomalaisten esityksestä koulutus päätettiin toteuttaa yhteispohjoismaisena, monialaisena hankkeena nimeltä *Industriminnen i Norden*. Esitys sai kannatusta kaikissa Pohjoismaissa, ja seuraava, asian käytännöllistä toteutusta koordinoiva kokous järjestettiin Kööpenhaminassa keväällä 1992.

Hankkeelle saatiin järjestymään rahoitus pääosin Ruotsin Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) kautta. Myös Pohjoismaiden Ministerineuvosto avusti tätä kolmen kurssin kokonaisuutta, joka toteutui vuosina 1995–98. Osallistujia kursseille ilmoitautui huomattavasti yli sen mitä voitiin ottaa. Kullekin kurssille valittiin 24 opiskelijaa. Paikat pyrittiin jakamaan tasan neljän osallistujamaan, Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan kesken.

Tavoitteena oli järjestää yhteispohjoismainen monitieteinen jatko- ja täydennyskoulutuskurssi teollisuusperinteen ja teollisten muistomerkkien tutkimuksen, suojelun ja uudelleenikäytön teoriasta, käytännöstä ja metodeista. Käytännössä opiskelijoista muodostui myös nuorten tutkijoiden yhteistyöverkosto. Kurssin johtajina olivat KTH:sta Marie Nisser ja Uppsalan yliopistosta Maths Isacson, Suomesta Merja Härö, Per Schybergson, Helinä Koskinen ja Sten Björkman, joka toimi kurssin koordinaattorina. Täydellä syyllä voi todeta, että kurssin tuloksena kunkin Pohjoismaan ammatillinen taso teollisuusperinnön tutkimuksessa ja tulkinnessa kohosi kerralla. Monet tuon kurssin käyneet ovat myöhemmin antaneet panoksensa teollisuusympäristöjen ja teollisuusperinnön siirtämisessä tuleville polville tutkimuksen, museoiden tai uskäytön avulla.

LAAJENTUMINEN ITÄMERI-YHTEISTYÖHÖN

Vuosituhanen vaihtuessa Pohjois-Euroopan geopoliittinen tilanne toi uusia painotuksia myös teollisuusperinnön pohjoismaiseen yhteistyöhön samalla kun kussakin maassa toiminta haki uusia muotoja. Suomessa jatkui vahvana uskäyttöön ja ruukkiympäristöjen restaurointiin keskittynyt toiminta. Yhteispohjoismaiset tapaamiset muuttuivat ehkä enemmän projektikohtaisiksi ja TICCIH-Nordenin ympärillä tapahtuneen yhteistyön katsottiin yhteisesti täytäneen tehtävänsä.

Suomessa Teollisuusperinneyhdistys, joka otti myöhemmin käyttöön nimen Teollisuusperinteen Seura ja jatkossa Teollisuusperintöseura, on keskittynyt kotimaiseen tiedottamiseen järjestämällä ns. klinikkatilaisuuksia ympäri maata erilaisin, yleensä paikkakunnalle ajankohtaisin teemoin.

Baltian maiden itsenäistyminen toi mukanaan tarpeen suunnata yhteistyö Itämeren rannoille. Vuodesta 1998 Pohjoismaat suuntasivat yhteiset voimavaransa Pohjoismaiden ja Baltian yhteisiin koulutus- ja tutkimushankkeisiin. Nytkin rahoitus järjestyi Pohjoismaiden Ministerineuvostosta ja tuloksena oli Helsingissä lokakuussa 1999 pidetty seminaari *Industrial Heritage in the Nordic and Baltic Countries*, jossa ensi kertaa oli Pohjoismaiden lisäksi edustettuina kaikki Baltian maat. Tämä tapaaminen johti puolestaan IHP-hankkeeseen (*Industrial Heritage Platform*) vuosina 2000–2002. Toiminta oli aktiivista ja vuosittaisen kahden tapaamisen ohella järjestettiin kaikkiaan viisi viikon pituista monikansallista ja monialaista kurssia, joihin osallistui toistasataa henkilöä ja kolmisenkymmentä yhteistyötahoa museoista yliopistoihin. Lisäksi tuettiin Baltian maissa tapahtuvaa kansalais- ja projektitoimintaa, yhteensä seitsemän hankkeen kautta.

Yhteistyö Pohjoismaiden ja Baltian välillä jatkui vuosina 2003–2005, jolloin toteutettiin tutkimusverkosto *Industry and Modernism, Nordic-Baltic research network*. Tähän osallistui tutkijoita Suomesta, Ruotsista, Norjasta, Tanskasta, Virosta, Latviasta ja Liettuasta.

Suomen rooli teollisuusperinnön tutkimuksen ja koulutuksen piirissä on ollut 1970-luvulta alkaen voimavaroihin nähden tuloksellista. Paljon on tehty vapaaehtoistyötä, joka on välillä ollut työlästä mutta enimmäkseen palkitsevaa. Taloudelliset mahdollisuutemme ovat olleet muita yhteistyöhön osallistuneita Pohjoismaita rajallisemmat ja pitkään näytti siltä, että vuoromme isännöidä kansainvälistä teollisuusperintökokousta siirtyisivät hamaan tulevaisuuteen.

Yhteistyö ICOHTECin (the International Committee for the History of Technology) ja TICCIHin välillä mahdollisti kuitenkin yhteisen *Reusing the Industrial Past*-konferenssin järjestämisen Tampereella elokuussa 2010. Kokous osoitti, että yhteis-

sen kiinnostuksen kohde, teollisuusperintö ja siihen kiinteästi liittyvä teknologian historia, voivat saattaa yhteen ihmisiä, jotka saavat uusia näkökulmia ehkä vuosikymmeniäkin pohdittuihin kysymyksiin. Tämä ei olisi mahdollista ilman nuorten näkyvää osallistumista, ei myöskään ilman ennakkoluulotonta suhtautumista eri kulttuureihin, joiden rikastuttavat eroavuudet saattavat paljastua lähinaapureidenkin kanssa tehdystä yhteistyöstä.

Tutkija Lauri Putkonen on Teollisuusperinneyhdistyksen perustajajäseniä ja hän oli Suomen kansallisena edustajana TICCIHissä 1984–1995. Seuran varapuheenjohtajana hän on ollut vuodesta 2000. Rakennetun kulttuuriympäristön tutkijana hän on toiminut vuodesta 1970.

lauri.putkonen@dlc.fi

LÄHTEET:

Haastattelut:

Elias Härö 7.5.2012

Erkki Härö 7.5.2012

Sten Björkman 6.5.2012

Kirjallisuus:

HAKKARAINEN, Helena – MATTINEN, Maire, Teollisuusympäristöt. Dokumentointi, tutkimus, suojelu. Arkkitehti 1/1984.

HULTIN, Tekla, Historiska upplysningar om bergshandteringen i Finland under svenska tiden. 1, Jernbruken. Helsingin yliopisto, 1896.

The Industrial Heritage TICCIM, National Reports, Transactions Vol 1-3. 1978. Edited by Marie Nisser and Fredrik Bedoire. Riksantikvarieämbetet, Nordiska museet, Tekniska museet, Industriminnesgruppen, Stockholm 1978, 4.

Industrial heritage in the Nordic countries, Re-use of industrial sites, Tampere, 20-22 Aug. 1999.

Industrial Heritage in the Nordic and Baltic Countries. 1.-3. October 1999, Helsinki, Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2000.

Industry and Modernism: Companies, Architecture, and Identity in the Nordic and Baltic Countries during the High-Industrial Period. Ed. Anja Ker-vanto Nevanlinna, Helsinki 2007.

LAINEN, Evert, Suomen vuoroitimi 1809-1884. 1:

Yleisesitys. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1950; 2: Ruukit. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1948; 3: Harkkohytit, kaivokset, konepajat, Suomen historiallinen seura, Helsinki 1952.

LINDQVIST, Sven, Gräv där du står, Hur man utforskar ett jobb. Stockholm, 1978.

MATTINEN, Maire 1985, Teollisuusympäristöt – teollisuusympäristöjen dokumentointi, tutkimus ja suojelu Suomessa. Työväenperinne-Arbeta-tradition ; Helsinki 1985.

NISSER; Marie, Industriminnen på den internationella arenan. Frågor till det industriella samhället. SOU 1999:18, Stockholm 1999.

Nordiskt samarbete inom industriminnesvård: vård - dokumentation - forskning : symposium 17-19 november 1976 i Grythyttan finansierat med bidrag från Nordisk kulturfond. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer 1977.

SAMUELSSON, Johan, Industrierkets födelse. Historisk tidskrift (Sweden) 122:2. 2002.

SILLÉN, Gunnar, Stiga vi mot ljuset. Om dokumentation av industri- och arbetarminnen. Rabén & Sjögren 1977.

STORM, Anna, Hope and Rust – Reinterpreting the Industrial Place in the Late 20th Century, diss., KTH, Stockholm 2008.

Technology & Industry – A Nordic Heritage. Ed. by Jan Hult and Bengt Nyström. Dexter 1992.

Teknik & Kultur. Tidskrift för teknik-, industri- och arbetshistoria.

Transactions/Working Papers: The TICCIH Seminar on Training and Education within the Field of Industrial Heritage. Stockholm and Norberg, Sweden, June 8 – 11, 2008. Edited by Jan af Geijerstam, Stockholm 2008/2009.